

Nové movité národní kulturní památky

Vláda České republiky na svém jednání dne 8. července 2015 přijala návrh Ministerstva kultury ČR a svým nařízením číslo 182 rozšířila soubor národních kulturních památek o dalších 8 položek. Dnem 1. ledna 2016 vstoupilo toto nařízení v platnost, a tak je možno nové národní kulturní památky představit.¹

Nově prohlášený soubor je ojedinělý tím, že se jedná pouze o movité kulturní památky. Oceňuje umělecké i uměleckořemeslné dovednosti našich předků a poukazuje na nutnost vážit si odkazu minulosti a postarat se o jeho zachování pro budoucnost.

V hlavním městě Praze byly prohlášeny tyto památky:

Žlutický kancionál (správněji Žlutický graduál). Iluminovaný rukopis z pražské písmomalířské dílny Jana Táborského z Klokotské Hory (1500–1572) byl zhotoven mezi lety 1558–1565 pro literátské bratrstvo žlutických měšťanů. Zachovaných 471 pergamenových listů o rozměrech 63 × 40 × 16 cm je svázáno v deskách z dubového dřeva. Ty jsou potaženy kůží se slepotiskem a zdobeny mosazným kováním. Kniha váží 28 kg. Obsahuje české utrakvistické liturgické texty ke mši svaté a další notované zpěvy. Je známo jméno písaře – byl jím Vavřinec Bílý – a iluminátora – Fabián Pulér (zemřel roku 1562, podílel se i na výzdobě Časlavského či Lounského graduálu; ke svému autorství se ve Žlutickém graduálu přihlásil ve štítku pod prvním sloupem na prvním iluminovaném foliu).

Kancionál je umístěn ve sbírkách Památníku národního písemnictví v Praze.²

Madona z Veverí. Obraz je namalován temperou na plátnem potažené desce z borového dřeva o velikosti 79,5 × 62,5 cm. Pochází z doby mezi lety 1345–1350. Na zlatém pozadí s rytým dekorem je zachycena polopostava Panny Marie v byzantizujícím oděvu. Na pravém boku drží Ježíška zahaleného v lehké košilce, který k matce vztahuje levou ruku a dotýká se její roušky. V pravici drží Ježíšek stehlika. Desková malba vznikla možná na objednávku markraběte Jana Jindřicha Lucemburského a byla určena pro románskou kapli Matky Boží na Veverí. Jde o jeden z nejstarších dokladů mariánského typu obrazu v českých zemích, který se zde rozšířil zásluhou Karla IV., staršího bratra objednavatele. Tento typ obrazu přináší do kompozice lidský rozměr, pohled Ježíška na Pannu Marii vyjadřu-

1

je vztah mezi matkou a dítětem; náboženský rozměr obrazu v sobě nese další odkazy a poselství – například stehlík v ruce dítěte odkazuje na budoucí Kristovo utrpení, koruna na hlavě Madony ji povyšuje na Královnu nebes.

Aktuálně je obraz prezentován v Diecézním muzeu v Brně.³

Astronomické hodiny Engelberta Seigeho. Přístroj zhotovený P. Engelbertem Seigem (1737–1811) kolem roku 1791 je zhotoven z mosazi, železa a dřeva a je tvořen astronomickými hodinami, kovovým hodinovým strojem v dřevěné skřínce a dřevěným modelem hodinového stroje. Hodinový stroj pohání i orloj a obojí je chráněno dřevěnou skříňkou umístěnou na oválném stolku. Na přední a na bočních stranách této schránky jsou umístěny tabulky s číselníky. Z bočních stran vychází hřídel, která pohání dvě pohyblivé hvězdné sféry. Na horní stěně schránky je Koperníkovy planetární soustava. Celý přístroj je sestaven podle nejnovějších poznatků tehdejší astronomie. Proto zachycuje i planetu Uran, která byla objevena pouze 10 let před zhotovením hodin.

Astronomické hodiny jsou součástí sbírek Národního technického muzea.

2

Obr. 1. NKP 401 – Žlutický kancionál. Památník národního písemnictví, knihovna TR I 27; fol. 66r. Foto: Památník národního písemnictví, 2016.

Obr. 2. NKP 403 – Astronomické hodiny Engelberta Seigeho. Národní technické muzeum. Foto: Národní technické muzeum, 2010.

■ Poznámky

1 Pro popis a rozměry byly v textu použity údaje z evidenčních listů movitých kulturních památek.

2 Martina Šárovcová, Cantate Domino canticum novum. Iluminované hudební rukopisy české reformace, in: Kateřina Horníčková – Michal Šroněk (eds.), *Umění české reformace (1380–1620)*, Praha 2010, s. 413–467; Jarmila Vacková, Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1*, Praha 1989, s. 92–105; a dále také Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy. Katalog vystavených exponátů, Praha 1997, s. 522.

3 Jiří Fajt, Od napodobení k novému císařskému stylu, in: Karel IV., císař z Boží milosti: kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437, Praha 2006, s. 40–75; Štěpánka Chlumská, *Čechy a střední Evropa 1200–1550: dlouhodobá expozice sbírky starého umění Národní galerie v Praze v klášteře sv. Anežky České*, Praha 2006, s. 24–29.

3

4

5

Soubor dvou renesančních sextantů – sextant Josta Būrgiho a sextant Erasma Habermela. Oba sextanty⁴ byly zhotoveny kolem roku 1600 na dvoře císaře Rudolfa II. v Praze a autory jsou Jost Būrgi (1552–1632) a Erasmus Habermel (kolem 1565–1606).

Būrgiho sextant je zhotoven z mosazi, železa a dřeva, jde o přístroj bez dekoru, s pevnou konstrukcí. Pracoval s ním Johannes Kepler při pozorování dráhy Marsu. Jost Būrgi byl dvorním hodinářem na dvoře Rudolfa II. a vedle své práce na velmi ceněných globech a hodinách vynalezl logaritmické tabulky a zavedl používání desetinných čísel.

Habermelův signovaný sextant je vyroben ze zlaceného mosazi a železa, dle tradice se nazývá tycho- novský, a je tedy možné, že jej ke své práci používal Tycho Brahe. Oba přístroje dokládají velkou vyspělost vědy a techniky v rudolfínské Praze.

Sextanty jsou uloženy ve sbírkách v Národním technickém muzeu.⁵

Ve Středočeském kraji bylo prohlášeno:

Staroboleslavské palladium. Nevelký reliéf (19 × 13,5 cm) vznikl v době od konce 14. do poloviny 15. století. Je vytepaný z měděného plechu a silně pozlacen. Ikonograficky jde o typ tzv. Svatovítské Madony – polopostava Panny Marie drží na pravé straně nahého Ježíška a sklání k němu hlavu.

Podle legendy reliéf vlastnila sv. Ludmila a po její mučednické smrti se předmět dostal do majetku Ludmilina vnuka, sv. Václava. Po Václavově smrti byl reliéf zakopán jeho druhem Podivenem a na mnoho let ztracen. Někdy ve 12. století byl nalezen a na místě nálezu věřící postavili kapli. Nyní zde stojí staroboleslavský kostel Nanebevzetí Panny Marie. Během husitských válek byl kostel vypálen a původní reliéf se roztavil. Podle jiné verze byl reliéf před válečnými nepokoji uchráněn přenesením do zahraničí. V první polovině 15. století došlo ke znovudlití mariánského reliéfu z původní hmoty a podle dochovaných popisů. Tato po-

Obr. 3. NKP 404 – Sextant Josta Būrgiho. Národní technické muzeum. Foto: Národní technické muzeum, 2010.

Obr. 4. NKP 404 – Sextant Erasma Habermela. Národní technické muzeum. Foto: Národní technické muzeum, 2010.

Obr. 5. NKP 408 – Šlikovská šperkovnice. Národní památkový ústav, SZ Ostrov nad Ohří. Foto: Jan Prudík, 2014.

doba se dochovala dodnes. V roce 1609 se k reliéfu konalo velké procesí a při té příležitosti byl prohlášen Palladiem země České, byla mu tedy přiznána ochranná moc nad českými zeměmi.

Palladium je k vidění na hlavním oltáři v kostele Nanebevzetí Panny Marie ve Staré Boleslavi.⁶

V Jihočeském kraji byly prohlášeny tyto památky:

Oltářní křídla z Roudník. Soubor 2 kusů oboustranných olejomalb na dřevě vznikl před rokem 1486 v okruhu Mistra Svatojiříského oltáře. Každé křídlo je velké 162 × 68 cm. Na vnitřní straně jedné desky lze rozpoznat nahoře umučení sv. Jakuba a pod ním umučení sv. Vavřince, na vnější straně postavu sv. Jakuba Většího a sv. Vavřince (?); druhá deska nese uvnitř nahoře zpodobnění umučení sv. Šebestiána a dole upálení mistra Jana Husa, na vnější straně nahoře lze rozpoznat postavu sv. Jakuba Menšího a pod ním sv. Štěpána. Jde o jedno z nejstarších vyobrazení mistra Jana Husa, první známé na oltářní desce, a je vzácným dokladem tvorby pro utrakvistickou církev.

K objevení této unikátní deskové malby došlo v roce 1966 během záchranných restaurátorských prací v kostele sv. Václava v Roudnících v okrese Ústí nad Labem. Desky tvořily dveře uzavírající prostor za hlavním oltářem a malba se ukrývala pod nátěrem napodobujícím mramorování.

Oltářní křídla jsou uložena ve sbírkách Husitského muzea v Táboře.⁷

■ Poznámky

4 Sextant se využívá pro měření úhlové vzdálenosti dvou těles nebo pro měření úhlu výšky nebeských těles nad horizontem.

5 Beket Bukovinská, Umělecké řemeslo na dvoře Rudolfa II. v Praze, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1*, Praha 1989, s. 223–247; *Rudolf II. a Praha...* (pozn. 2), s. 310–311.

6 Antonín Podlaha – Eduard Šittler, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském*, Praha 1901, s. 82–84; Dana Stehlíková, *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví*, Praha 2003, s. 356.

7 Štěpánka Chlumská – Jan Klípa – Michaela Ottová (eds.), *Bez hranic. Umění Krušnohoří mezi gotikou a renesancí. Průvodce výstavou*, Praha 2015, s. 28; Milena Bartlová, Křídla retáblu z Roudník, in: Horníčková – Šroňek

6

7

Obr. 6. NKP 405 – Palladium země České. Foto: Šárka Kolářová, 2016.

Obr. 7. NKP 406 – Oltářní křídla z Roudníků. Pravé křídlo s Umučením sv. Šebestiána a Upálením Mistra Jana Husa. Husitské muzeum v Táboře. Foto: Radovan Chmel, 2016.

Vyšebrodský cyklus. Soubor 9 deskových obrazů s výjevy ze života Ježíše Krista je namalován temperou na deskách z javorového dřeva potažených plátnem. Cyklus vznikl před rokem 1350 a jeho autorem je tzv. Mistr Vyšebrodského oltáře. Ten ve své tvorbě spojil vlivy západoevropské a italské tvorby a stojí na počátku vysledovatelné tradice českých deskových obrazů. Donátorem byl zřejmě nejvyšší komoří Království českého Petr I. z Rožmberka (zemřel roku 1347, je vyobrazen v pravém dolním rohu desky s výjevem Narození Páně) a cyklus byl určen pro klášter ve Vyšším Brodě.

Oproti klasické teorii, která předpokládala umístění obrazů na hlavním oltáři a jejich uspořádání ve třech řadách nad sebou (v dolní řadě Zvěstování Panně Marii, Narození Páně a Klanění tří králů; v prostřední řadě Kristus na hoře Olivetské, Ukřižování a Oplakávání Krista; v horní řadě pak Zmrtvýchvstání Krista, Nanebevstoupení a Sestlání Ducha svatého), se v současnosti odborná veřejnost přiklání k teorii umístění maleb na chórové přepážce, a to do souvislé řady s Ukřižováním uprostřed.

Obrazy jsou vlastníkům zapůjčeny do expozice Národní galerie v Praze.⁸

V Králověhradeckém kraji byla prohlášena:

Šlikovská šperkovnice. Šperkovnice je mistrovskou prací z dílny augsburského zlatníka Johanna Andrease Thelota a vznikla mezi lety 1680–1690 (za nejpravděpodobnějšího objednavatele je dnes považován Leopold Antonín Josef hrabě Šlik). Kazeta je velká 44 × 31 × 23 cm a váží 5 721 gramů. Je zhotovena z tepaného stříbra a osázena 44 šlikovskými tolary. Mince jsou zasazeny do pozlacených rámečků. Na dně je schránka zdobená vysokým reliéfem granátových jablek, hrušek a vinné révy. Šperkovnicí ji nazvala tradice, neboť pro uložení šperků nikdy nesloužila. Její majitel ji používal na uschování rodinných dokumentů. Šperkovnice je ve správě Národního památkového ústavu a aktuálně je prezentována na zámku v Ostrově nad Ohří.

Hana BAŠTÝŘOVÁ, Radovan CHMEL

■ Poznámky

(pozn. 2), s. 136–137; Idem, „Upálení sv. Jana Husa“ na malovaných křídlech utrakvistického oltáře z Roudníků, *Umění* LIII, 2005, s. 427–443.

⁸ Chlumská (pozn. 3), s. 28–29; Jaroslav Pešina, *Desková malba*, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/1*, Praha 1984, s. 354–397; Jan Royt, *Gotické deskové malířství v severozápadních a severních Čechách*, Praha 2015, s. 107–110.

Staré zdíkovské zvony

V nesnadno přístupné věži kostela sv. Petra a Pavla v šumavském podhůří v obci Zdíkov se nacházejí, zavěšeny nad sebou, dva zvony. Oba jsou výjimečné. Pozornost si zaslouží především menší zvon, umístěný ve věži v trámův zcela nahoře, který již na první pohled upoutá návštěvníka svým zvláštním, protáhlym tvarem. Je to zvon tvaru cukrové homole (přebíráme tu v Německu běžně užívaný odborný výraz Zuckerhutglocke), signalizující v našich krajích velké stáří. Zvonu si povšimla a upozornila na něj již dobová umělecko-historická topografie, vydaná roku 1913,¹ v průběhu téměř stovky následujících let však nikdo neověřil jeho dochování na místě, a proto upadl v zapomnění.

Druhý dochovaný zvon, zavěšený pod zvonom starším, pochází z roku 1601.² Ve věži kostela se před 1. světovou válkou nalézal ještě jeden, menší gotický zvon (o průměru 48 cm), který neměl archaický homolovitý tvar; byl ozdoben nahoře jen linkami vymezujícími prázdnotu nápisovou pásku a dvojlínkou oddělující věnec.³ Po rekvizici byl tento zvon v září 1927 nahrazen nově ulitým zvonom laděným e2, z dílny Richarda Herolda v Chomutově. Vznikl tak soubor tří zvonů v durovém melodickém postupu d2-e2-fis2, který musel být ve svém zvukovém účinku, zvláště kvůli specifickému hlasu obou starých zvonů, nezapomenutelný. Nový Heroldův zvon však bohužel podlehl rekvizici v roce 1942.

Nevíme, jestli byl dochovaný homolovitý zvon určen pro zdíkovský kostel. Uvažujeme-li, že ano, pak jeho stáří odpovídá přibližně době vzniku kostelní stavby. Umělecko-historická literatura uvádí, že kostel je z konce 13. století.⁴ V dnešní podobě však z původní stavby kromě věže a západní tribuny mnoho nezbylo, protože kostel byl v letech 1896–1899 zbořen a znovu postaven (nový presbytář a příčná loď), ve větším měřítku a sjednocený v novogotickém slohu. Již k roku

■ Poznámky

¹ František Mareš – Josef Sedláček, *Soupis památek historických a uměleckých, díl 38, politický okres Prachatický*, Praha 1913, s. 383. Na obr. 417c je zvon provedený šrafovanou perokresbou. Autoři zvon nedatují, charakterizují ho jako „značně stářím prozrazující“.

² Ulii ho spolu s dalším zvonom, určeným pro Žihobce, pasovský zvonář Dionysius Schulthes pro Václava Koce z Dobrušky. Z jeho výzdoby na první pohled upoutá zvláště reliéf Kalvárie, který se až na drobné odchylky (Panna Maria a sv. Jan Evangelista stojí blíže kříži) shoduje s Kalvárií používanou na zvonech jihlavské dílny Gleixnerů ve čtvrté čtvrtině 16. století.

³ Mareš – Sedláček (pozn. 1). Tento zvon byl rekvírován v 1. světové válce.

⁴ Emanuel Poche et al., *Umělecké památky Čech*, Praha 1982, s. 358.